

GROENE PARELS VAN BIAŁOWIEŻA

Het noordelijke bos en het stuwmeer van Siemianówka

Dagtocht per fiets of meerdaagse tocht per fiets of openbaar vervoer

Juist ten noorden van het bos van Białowieża ligt een groots stuwmeer. Het werd in de jaren '80 aangelegd en was voorzien als waterreservoir voor de stad Białystok, dat op zo'n 80 kilometer van het stuwmeer ligt. Het stuwmeer is geen zege voor het bos van Białowieża, omdat het water de grondwaterstanden in het noordelijk deel van het bos beïnvloedt. Ook kent het stuwmeer andere problemen. Ter plaatse van het stuwmeer lag voor de aanleg ervan een ecologisch waardevol deel van het beekdal van de rivier Narew, die hier nog grotendeels op natuurlijke wijze haar weg vond. In het meer zijn de stobben van de Zwarte elzen die vele eeuwen uitgestrekte broekbossen vormden nog zichtbaar. Een ander probleem treedt stroomafwaarts op. Onder meer in het Narew Nationaal Park is geconstateerd dat de visstand sterk negatief beïnvloedt wordt door de sterke algengroei die iedere zomer in het meer optreedt. Tot slot heeft het meer nooit gefunctioneerd voor het doel waarvoor het aangelegd werd.

*Het stuwmeer van Siemianowka
– bijzonder rijk aan vogels*

En toch is het een interessant gebied... Het staat namelijk bekend om zijn enorme vogelrijkdom. Zo is het het leefgebied van onder andere Zeearend, Bastaardarend, Roerdomp, Snor, Citroenkwikstaart, Witwangstern, Zwartvleugelstern, Visdiefje, Zomertaling, Waterral, Kleine plevier, Zwarte stern, Grote karekiet, Tapuit, Roodhalsfuut en Tureluur. In de poelen en plassen Stawy Rybne ten zuidwesten van Cisowka (direct ten noorden van het stuwmeer) komen alle soorten amfibieën uit het laagland van Polen voor! Vooral in deze omgeving komen ook de Scharrelaar en de Hop voor.

Per fiets kan een lange dagtocht gemaakt worden (minimaal 80 km). Vanaf de camping kun je fietsen naar Białowieża en bij Hotel Zubrowka richting Stara Białowieża. Je komt dan langs een deel van het dal van de Narewka en door de landbouwvelden van Pogorzelce, waar vaak Klapeksters, Ooievaars en Schreeuwarenden te zien zijn. Ga ten westen van Pogorzelce richting het noorden over een onverharde weg waar de richting Narewka staat aangegeven (Narewowsky Droga). Langs de weg is het bos dat je ziet gevarieerd. Op sommige plaatsen komen veel oudere eiken voor. In het bos komen vier soorten vliegenvangers voor en ook maak je kans op de Hazelhoen en wellicht wat grote wilde dieren. Als je de brede zandweg richting Narewka blijft volgen kom je op een t-splitsing waar Narewka nog een keer staat aangegeven. Sla nu na enkele honderden meters rechtsaf op een zandweg (zwarte markering)

Frank Verhart

en volg vervolgens de blauwe markering. Je komt nu door het kleine dorpje Gruszki en je fietst het bos uit. De geasfalteerde weg langs Guszczewina, Olchowka, Zabrody en Siemanowka leidt je naar het stuwmeer door een afwisselend en open gebied met akkers, zompige weiden, kleine dorpjes en jonge bosplantages die officieel niet bij het bos van Bia³owie¿a horen.

Het stuwmeer is het best te zien vanaf de spoordijk die er dwars doorheen loopt. Het is toegestaan hierop te gaan. Ook het noordelijk deel van het gebied is zeer fraai met kleine dorpjes, zandweggetjes, jong bos en water. Tot slot is ook het gebied tussen Siemianowka en Babia Gora de moeite waard. Een goede route voor de terugweg gaat van Narewka langs de rood gemarkeerde route. Een andere mogelijkheid is om bij Babia Gora het bos in te gaan en dan door hoofdzakelijk natte bossen (muggen!) naar het traditionele landbouwdorp Stare Masiewo te fietsen. Zo kun je verder door het noordelijk deel van het Nationale Park zwerven, maar je zult altijd bij bosvak 130C/159B de brug over moeten.

Een uitdaging is om het stuwmeer en het noordelijk deel van het bos van Bia³owie¿a wat langer te ervaren. Dat kan per fiets of door een combinatie van wandelen en het openbaar vervoer. Er zijn een aantal plekken waar overnacht kan worden, waarvan de uitkijktoren aan het stuwmeer bij Babia Gora en de toren langs de Narewka in het noordelijk deel van het Nationale Park het meest avontuurlijk zijn (wildkamperen). Wandelend is deze laatste plaats, die een schitterend uitzicht geeft op het dal van de Narewka, vanaf de camping in een dag struinen door het bos te bereiken. Met het openbaar vervoer kan alleen een meerdaagse tocht worden ondernomen.

Helaas ligt het stuwmeer in de zomer vaak vol met algen. Er zijn dan minder vogels te zien en het kan bovendien stinken! Niets aan te doen en zeker ook jammer omdat dit stuwmeer één van de weinige plekken is waar gezwommen kan worden.

Deze schitterende uitkijktoren aan de rand van het dal van de Narewka kan als een luxueuze en sfeervolle wildkampeerplaats worden gebruikt

Openbaar vervoer heenweg

<i>Bus</i>	<i>Bia³owie¿a-Paleispark 13:40</i> ♦	<i>Hajnowka PKP/PKS 14:29</i>
<i>Trein</i>	<i>Hajnowka PKP/PKS 15:15</i> ♦	<i>Siemianowka 15:47</i> <i>of Cisowka 15:55</i>

Openbaar vervoer terugweg

<i>Trein</i>	<i>Cisowka 16:11</i>	
	<i>of Siemanowka 16:19</i>	♦ <i>Hajnowka PKP/PKS 16:49</i>
<i>Bus</i>	<i>Hajnowka 17:40</i>	♦ <i>Bia³owie¿a-Zastawa 18:24</i>

GROENE PARELS VAN BIAŁOWIEŻA

Het landbouwgebied van Białowieża, het hooggelegen moeras, bosreservaat Podolany, het oude dorp Białowieża en gratis genieten van het strikte oerbosreservaat

Dagtocht te voet (12-18 km)

Vanaf de camping is een zeer gevarieerde dagtocht te maken wanneer je naar het oosten en het noordoosten gaat. Hier liggen tal van interessante terreinen. Het dorpje Grudki is veel traditioneler dan Białowieża. Hier tref je zo hier en daar nog waterputten aan en de mensen werken bijna allemaal in de bosbouw. Aan de zuidzijde van het dorp ligt een grote houtzagerij en aan het spoorlijntje ligt langs de weg waar ook de camping aan ligt vaak een grote voorraad gekapte bomen. Hier was vroeger, in de communistische tijd, een stationnetje. Over het spoor kun je door natte loofbossen (met in het voorjaar veel voorjaarsflora) naar het landbouwgebied dat bij het dorpje Podolany hoort. Ook ligt hier het bosreservaat Podolany, dat één van de best bewaarde stukken oorspronkelijk bos is. Het is een zogeheten Zomereiken-Linden-Haagbeukenbos en hoewel op veel plaatsen in het bos van Białowieża de oude en waardevolle Linden door bosbouwers "geoogst" zijn staan ze hier nog in grote aantallen. Het landbouwgebied is nog maar voor een klein deel in gebruik. Het grootste deel ligt braak. Op sommige plekken slaan wat jonge bomen op en lokaal zijn ook jonge bosjes aangeplant met bijvoorbeeld veel Fijnsparren. Dit gebied is goed voor Geelgors en Klapeksters, maar ook voor allerlei rietzangers. Lopend over het spoor in oostelijke richting vanaf het bosreservaat Podolany stuit je op een splitsing van het spoor. De rechterafkapping staat op de kaart, maar de linker niet. Beide voormalige sporen zijn wel te volgen, hoewel er soms ook wel (veel) brandnetels staan.

Kleinschalige landbouw op de vlakte van Białowieża

Ten zuiden van Grudki is er nog een blauw gemarkeerde route die naar het oosten toe naar het boswachtershuis Jagiellonskie leidt. Vanaf hier kun je over een rood gemarkeerde route naar het oosten. De rode route buigt op een gegeven moment naar links (noorden), maar hier kun je beter door lopen naar het oosten. Iets verderop kom je op een vijfsprong. Hier moet je het juiste pad nemen, want twee paden leiden direct naar de Witrussische grens! Neem het tweede pad van links (richting noordoosten) – langs het eerste pad van links staat een grote picknicktafel met een dakje erop. Je komt zo in het reservaat "Wysokie Bagno", dat "hooggelegen moeras" betekent. De naam heeft het te danken aan het hoogveen dat hier weelderig groeit, terwijl hier ook Berken, Grove dennen en Fijnsparren in het hoogveenpakket groeien. De bomen worden niet veel ouder dan 50 jaar en er liggen dan ook veel omgevallen

Frank Verhart

stammen door elkaar. In dit muggenrijke reservaat staan Eenzijdig wintergroen en Bosorchissen. Ten zuiden van het reservaat komt het pad eerst nog via een smal bruggetje over het dal van de Narewka. Hier zijn wel sporen van bevervraat te vinden en kunnen IJsvogel en Zwarte ooievaar worden gezien. Ten noorden van "Wysokie bagno" kun je weer over de rode route verder. Volg in bosvak 428C eens het pad naar het oosten, je komt dan op de kruising 428D/454A, waar je naar het noorden kan (Drawny Tryb). Na 2 km kan je niet meer verder en kom je aan de rand van het Nationale Park.

Het strikte oerbosreservaat van Bia³owie¿a; een van nature aftakelend loofbos

In het huis dat hier staat, Dziedzinka heet het, woont Simona Kossak. Ze is een telg uit de bekendste Poolse kunstenaarsfamilie. Ze werkt al lange tijd voor een bosonderzoeksinstituut en leeft in harmonie met de uitgestrekte bossen rondom haar huis. Ze schreef het boek "The Bia³owie¿a Forest Saga". Vanaf Dziedzinka loop je naar het zuidwesten over Browska Droga. Nu loop je over een breed pad dat op de grens ligt

van het Nationale Park en het omliggende, onbeschermd bos. Als je het bos links en rechts van je vergelijkt zul je forse verschillen zien in de mate van variatie, het aantal oude bomen en de hoeveelheid dood hout tussen het "natuurbos" en het "productiebos". Het is streng verboden om hier het Nationale Park in te lopen! Zo kom je na 2 km nog langs een oorlogsmonument met graven uit WO II. Volg nu de rode route naar Bia³owie¿a (richting zuidwesten). Deze oostelijke uithoek van het landbouwgebied van Bia³owie¿a is de laatste 15 jaar sterk veranderd. Je komt niet alleen langs fraaie natuurlijke schrale, droge zandgronden met Grasklokjes en Muizenoor, maar ook langs een ongewenste "zweer" in Bia³owie¿a, namelijk de gemeentelijke stortplaatsen. De gevaren van het uitbreken van brand of het uitlekken van smerige stoffen naar het grondwater zijn hier groot, terwijl de stortplaats op 500 meter van het Nationale Park ligt.

In Bia³owie¿a-Stoczek kun je een bezoek brengen aan de leertuin van de regionale bosbouwschool (LBO-MBO-niveau). Bia³owie¿a-Stoczek is een lintdorp met een dubbele weg. De noordelijk gelegen weg is in de jaren '20 van de 20ste eeuw aangelegd, de andere weg stamt uit de 18^e eeuw. In het oosten van Bia³owie¿a-Stoczek staan ook de katholieke kerk, het moderne 21ste eeuwse Hotel Bialowieski voor massatoeristen en er is hier een van de grotere winkels van het hele dorp. Ook kan je hier telefoneren. Van Bia³owie¿a-Stoczek kun je over een deels onverharde weg de Narewka oversteken naar Podolany. Je kan ook vanaf het dal naar het westen lopen aan de noordzijde van het dal (onverhard struinpad) en aan de zuidzijde over de voormalige spoorlijn.

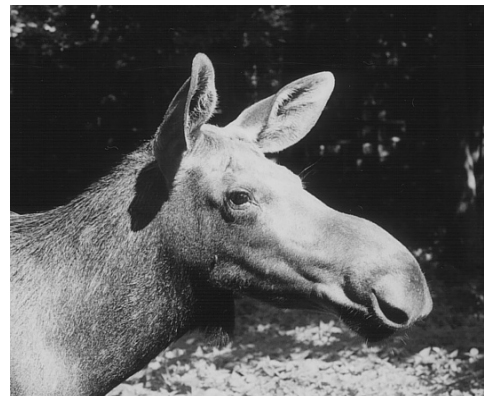
GROENE PARELS VAN BIAŁOWIEŻA

Białowieża-Zastawa, Zebra Zubra-knuppelpad, het wildpark van Białowieża, de geneeskrachtige plaats Miejsce Mocy en de naaldbossen van Grudki.

Dagtocht te voet (12-18 km)

Vanaf de camping wandel je over de weg van Grudki richting het centrum van Białowieża. In Białowieża-Krzyżo kun je trouwens op de 3-sprong ook oversteken, waardoor je noordwestelijk van het dorp door de landbouwgebieden gaat, waar je opgewacht zult worden door Paapjes, Vinken en wellicht een Schreeuwarend. Kom je hier laat op de avond dan hoor je wellicht nog Boomkikkers een concert geven. Op de kruising bij Hotel Zubrowka kun je naar links. Als je de weg kende had je al eerder naar links gekund en had je het lelijke hotel niet hoeven te zien! Je loopt nu naar het westen richting Pogorzelce en Stara Białowieża. Direct ten westen van Białowieża, bij het bord "einde bebouwde kom" voert de weg door de natte hooilanden en uiterwaarden langs de Narewka. Hier is tevens het openluchtmuseum, waar traditionele houten woningen en enkele molens staan. Zeker de moeite waard, aangezien er ook nog waterpartijen met amfibieën zijn. Even verder langs de doorgaande weg tref je aan je linkerhand een groot houten bord. Hier begint "Zebra Zubra". Dit is een knuppelpad van bijna drie kilometer lang dat je door een zeer gevarieerd deel van het bos leidt. Er is hier Grove dennen-Fijnsparrenbos, Eiken-Linden-Hagbeukenbos en Zwarte Elzen-Essenbos. Het meest interessant en spraakmakend is echter het natte "floodplain-forest". In dit bos stagneert het water gedurende vele maanden in het voorjaar, waardoor het (buiten het knuppelpad) ontoegankelijk is. Doordat er weinig hoogteverschillen zijn en de bodem het water niet doorlaat is het hier lange tijd vochtig. Dit is een paradijs voor voorjaarsflora, die in de zomer (uitgebloeid) terug te vinden is. Ook voor vlinders is dit een mooi pad en daar waar de echte knotsdikke Eiken en Fijnsparren staan is de kans aanwezig om Witrugspecht, Drieteenspecht en Draaihals te zien, drie van de negen spechten die in het bos van Białowieża broeden. Langs dit pad werden in 1996 enkele exemplaren van de Spookorchis gevonden door NJN-ers. Een bijzondere vondst omdat de vorige waarneming dateerde uit 1888! "Zebra Zubra" leidt naar het westen toe door minder nat bos.

Hier zie je ook hoe het bos op een onnatuurlijke manier soms wordt bedwongen, namelijk door het gebruik van houten rasters langs paden. Op de grens van 424B/425A kun je het beste naar het zuiden lopen. Na 500 meter kom je dan bij de toeristische ingang van het wildpark van Białowieża, het "Rezerwat Zubrow" (Wisenteneservaat).

Jonge eland in het wildpark Rezerwat Zubrow

Frank Verhart

In het wildpark zie je gegarandeerd meer grote zoogdieren dan je in het bos zult tegenkomen, nog even afgezien van het grote aantal toeristische bezoekers. De belangrijkste grote zoogdieren kun je hier zien: Wisent, Eland, Edelhert, Ree, Wild zwijn, Wolf, Lynx en de niet in het bos vrij voorkomende Koniks. Deze paarden worden in Nederland veel gebruikt voor de begrazing van natuurgebieden en zijn afkomstig uit Noordoost-Polen. In het wildpark komen ook leuke vogels voor, die door het voedsel worden aangelokt, zoals Groene specht en Middelste bonte specht. Verder kun je hier wat versnaperingen kopen en worden er souvenirs verkocht (t-shirts, kaarten, boeken e.d.).

Vanaf de in- / uitgang van het wildpark gaat de wandeling verder naar het zuiden. 500 meter zuidelijk van de doorgaande weg kruist het zandpad "Sinicka Droga", waar je de zwarte wandelroute volgt. Deze leidt naar "Miejsce mocy" (plaats van de oorsprong), een plek in het bos waar een aantal flinke keien liggen. Men zegt dat deze plek een bijzondere magische en geneeskrachtige werking heeft. Het is, zoals ze zeggen, de plaats van onze oorsprong. Of dat waar is is niet duidelijk, maar uw schrijver voelt zich op deze plaats uitstekend op zijn gemak. De bossen zijn hier droog en wat rond "Miejsce mocy" opvalt, als je er op let, is dat hier langs het pad vrij veel Meidoorn staat, terwijl deze struik van nature niet in Białowieża voorkomt.

Vanaf deze spirituele plaats lopen we weer terug naar Sinicka Droga op de plaats waar deze de voormalige spoorlijn kruist. Op de spoorlijn wandelen we 2,5 km naar het oosten, waar camping Grudki ligt. De spoorlijn werd rond 1910 in gebruik genomen op bevel van een Pools staatshoofd, zodat zijn gasten op een comfortabele manier naar Białowieża konden komen. De Poolse koningen ontvingen altijd graag gasten in het grote woud en zij organiseerden de meest belangwekkende jachtpartijen die je maar kunt bedenken. De spoorlijn verloor rond 1990 haar functie. Direct na de val van het socialistische bewind werd ruim 1/3de van de Poolse spoorlijnen opgeheven.

Langs de spoorlijn zijn vrij vaak Edelherten actief. De spoorlijn is namelijk vrij open en er is voor de dieren behoorlijk wat voedsel te vinden. Ook staat hier Turkse lelie in de berm, die slechts een van de vele planten is die hier voorkomen. Zo staat hier ook de kruising van Brede en Roodbruine wespenorchis in vrij grote aantallen. Het talud wordt ook gebruikt door reptielen zoals de Hazelworm.

Op de drogere, hoger gelegen zandbodems van Białowieża floreren de Grove dennen-Fijnsparren bossen. De Fijnsparren kunnen liefst 55 meter hoog worden en torenen boven alle andere bomen uit.

GROENE PARELS VAN BIAŁOWIEŻA

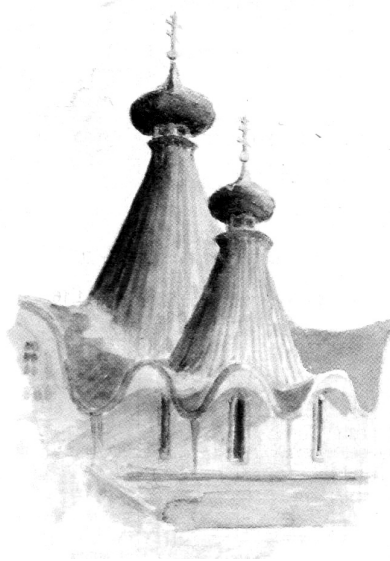
Landschapspark Szafera Oude bossen

Dagtocht te voet (22 km, verkorting niet mogelijk)

Deze dagtocht begint met een bustocht naar Hajnowka. We gaan met de volgende bus:

Białowieża-Krzyż 7:15 ◊ Hajnowka 7:48

Als je uitstapt zodra je Hajnowka binnen komt, hoef je niet helemaal terug door Hajnowka te lopen vanaf het busstation! Aan de andere kant – Hajnowka is best een aardig stadje met op woensdag de wekelijkse, drukbezochte markt. Aan de oostzijde van Hajnowka, langs de weg richting Białowieża, liggen een aantal begraafplaatsen. Bij de begraafplaats aan de zuidzijde van de weg staat een pas recent gebouwde Russisch-orthodoxe kerk. We volgen de groene wandelroute, die grotendeels door het Landschapspark Szafera, naar Białowieża leidt. Deze route is op de vogelkaart duidelijk aangegeven, dus verdwalen is moeilijk!

De Russisch-orthodoxe kerken in de gehele streek zijn vaak fraai vorm gegeven en van hout of bakstenen opgebouwd.

Het Landschapspark is vernoemd naar een van de vroege voorvechters voor de bescherming van het bos van Białowieża. Het "park" bestaat eigenlijk uit een gebied van enkele honderden meters breed aan beide zijden van de hoofdweg van Hajnowka naar Białowieża waarover we gekomen zijn. In dit reservaat zijn de oude bossen nog vrij goed bewaard gebleven, omdat de bosbeheerders in bepaalde delen maar weinig oude bomen hebben gekapt en ze bovendien de dode bomen gewoon in het bos laten liggen. Dit is van levensbelang voor allerlei insecten, voor vogels die in bomen broeden (spechten, boomklever, mezen), maar ook wel voor zoogdieren die er een beschut plekje vinden en pas ontkiemde boompjes die hierdoor beschermd zijn tegen bijvoorbeeld het wroeten van het Wilde zwijn.

De groene route passeert onderweg diverse malen de doorgaande weg. Kijk steeds goed uit met oversteken. Het is geen drukke weg, maar het verkeer kan hier verrassend snel rijden. De eerste 2 kilometer voeren door droge Grove dennen-Fijnsparrenbossen. Hier staat veel Klein springzaad, een soort die in Polen uitheems is, maar helaas in Białowieża tegenwoordig veel voorkomt. Ook Hengel is hier een typische plant. Je maakt altijd kans om

Frank Verhart

plotseling een Eekhoorn voor je weg te zien springen. De bomen, vooral de Fijnsparren, zijn lang en kaarsrecht! Heel wat anders dan dat wat je tijdens de reis naar Bia³owie¿a vanuit de trein hebt kunnen zien. We komen vervolgens vele kilometers door Eiken-Linden-Haagbeukenbossen, die gevarieerd zijn van plaats tot plaats.

De vakken 442B, 443A en 444B zijn voorbeelden van werkelijk fraaie, oude bosopstanden met een heel natuurlijk aanzien. Hier kun je Bonte vliegenvanger, Withalsvliegenvanger en Grijskopspecht verwachten, maar ook Peperboompje en (uitgebloeide) Voorjaarslathyrus, Zwarte Lathyrus, Eenbes en Leverbloempje.

Het zuidelijk deel van vak 442B, waar ongeveer 20 meter ten noorden van de kruising van de zandweg vanaf "Zielony Tryb" en de voormalige spoorlijn een smal pad naar het westen loopt, ligt een restant van de zogeheten thermofiele (ofwel warmteminnende) eikenbossen. Dit bostype kwam tot enkele tientallen jaren geleden op diverse plaatsen in het bos verspreid voor, maar verdween. De oorzaak is niet helemaal duidelijk, maar waarschijnlijk komt het doordat in 1964 een verbod werd ingesteld op het weiden van vee in het bos van Bia³owie¿a. Deze eikenbossen bestaan voornamelijk uit zeer oude, dikke eiken met slechts weinig andere jonge bomen of struiken. Hierdoor kan veel licht de bodem bereiken. Het resultaat is een zeer gevarieerde plantengroei, die in geen ander bos zo divers is. Frank Verhart en Marcel Bonder vonden hier in 2002 onder andere Zwarte lathyrus, Heelkruid, Witte engbloem, Rode pekanjer, Witte rapunzel, Slanke sleutelbloem, Vogelnestje, Eenbloemig parelgras, Bosgierstgras, Springzaadveldkers, Wilde hokjespeul, Gewone bolletjeskers en Grootbloemig vingerhoedskruid. Kortom, het is op deze tocht zeer de moeite waard om te gaan kijken in het zuidelijk deel van 442B!

Halverwege de wandeling kun je een ijsje eten bij de uitspanning Zwiercyniec. Even later kom je bij een afgerasterd oud bos, waar een vroeger verblijf van een Poolse koning is. Ten oosten van Zwiercyniec tot aan het wildpark "Rezerwat Zubrow" volgt de groene route gevarieerde, vaak rechte, paden met allerlei bostypen van gevarieerde leeftijd. Hier zijn ook leuke plantjes te vinden, maar deze keer help ik je er niet mee. Op sommige plaatsen zijn muggen en ook horzels hier wel lastig!. Bij het wildpark staan in de zomer vaak veel auto's van bezoekers geparkeerd. De route loopt er langs en zo kun je je een beeld vormen van de invloed die massatoerisme heeft op het bos. Vlak bij de ingang van het wildpark blijf je de groene route volgen richting Bia³owie¿a. Je wordt "gedwongen" tussen twee grote reclameborden voor de hotels door te lopen. Ook tref je hier grote, zware eiken van minimaal 200 jaar oud aan. Het zijn beschermde monumenten en daarom zit er ook een bordje op! Je komt nu vanzelf weer bij de hoofdweg aan het begin van Bia³owie¿a.

Literatuur

ANWB, 1980. **Polen – monumenten, nationale parken, recreatie.**

Bruijn, O. de, Kazulka, H., Okolow, C., 2002. **The Bialowieza Forest in the third millennium.** Publisher Larov S.B., Brest.

Falinski, J., 1968. **Park Narodowy w Puszczy Bialowieski.** Panstwowe Wydawnictwo Rolnicze i Lesne, Warschau.

Falinski, J., 2002. **Bialowieza Geobotanical Station** of Warsaw University. Long-term studies 1952-2002. Phytocoenosis 15 (N.S.) 2002, Supplementum Bibliographiae Geobotanicae 5. BSG-UW, Bialowieza / Warschau.

Hoogendoorn, H. & Van Lersel-Fajferk, A., 1999. **ANWB Taalgids Pools.** ANWB Media, s - Gravenhage.

Kossak, S., 2001. **The Bialowieza Forest Saga.** MUSA SA, Warschau.

Smeenge, H. & Strijk, W. 1999. **Wandelen en fietsen in het oerbos van Bialowieza.** Nationaal Park Bialowieza, Bialowieza.

Wiecko, E., 1972. **Puszcza Bialowieska.** Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, Warschau.